

De nachtegaal

Onzichtbare koning van het duinstruweel

De nachtegaal is een echte duinvogel. Ruim tweederde van alle nachtegalen van ons land broedt in de duinen. Vooral in duinstruwelen zijn de aantallen vaak hoog. Zijn uitbundige zang is wereldberoemd, maar hij laat zich zelden zien.

Tijd voor een nadere kennismaking.

Tekst: Kees Vertegaal

De nachtegaal is een opvallende bruine vogel die zich bijna altijd verscholen houdt in dicht struikgewas. Zonder zijn beroemde zang zouden maar weinig mensen de nachtegaal kennen. Het is lastig om hem te zien te krijgen. Zelfs als hij heel dichtbij zit te zingen is het moeilijk om hem te spotten. Een enkele keer lukt het en zie je een lijsterachtige vogel, qua grootte tussen een merel en een roodborst. Hij is overwegend bruin, naar de onderzijde licht grijs-wit. Het meest opvallend is de roodbruine staart.

De zang is natuurlijk het beste kenmerk. Na een paar keer beluisteren is deze gemakkelijk te herkennen. De zang is erg afwisselend en bepaald niet zacht. Vooral de felle staccato trillers en de aanzwellende lange fluittonen zijn kenmerkend. Er zijn cd's met vogelgeluiden en op internet zijn opnamen van nachtegalezang eenvoudig te vinden en te beluisteren, bijvoorbeeld op www.xeno-canto.org (zoek op 'common nightingale'). Meegaan met een nachtegalenexcursie kan natuurlijk ook.

De nachtegaal is een broedvogel van Midden- en Zuid-Europa en aangrenzende delen van Azië. Nederland

hoort tot het meest noordwestelijke deel van het verspreidingsgebied. Verder naar het noordoosten broedt een andere soort nachtegaal, de noordse nachtegaal, nauw verwant aan de onze. Ze zijn eigenlijk alleen aan de zang goed van elkaar te onderscheiden. De noordse nachtegaal is in Nederland is erg zeldzaam. In juni 2015 zat er eentje te zingen in de duinen bij Hoek van Holland.

Machogedrag

Nachtegalen zijn zomervogels. Ze arriveren half april en zingen tot eind juli. In mei zijn ze tijdens een wandeling 's ochtends vroeg of 's avonds laat door een stuk duin met veel struiken vrijwel zeker te horen. Ook in de eerste nachtelijke uren zingen ze en vaak is er zelfs midden op de dag nog hier of daar een actief. Vooral op plekken met veel nachtegalen wordt fanatiek gezongen. Zo verdedigen de manne-

Zingende nachtegaal.

Het geluid van de nachtegaal is opvallend, maar zo mooi laat hij zich niet vaak zien.

Foto: René van Rossum

tjes hun territorium tegen de concurrentie. Soms zingen er twee of drie vlak bij elkaar, elk naar een hoek van hun eigendom getrokken om de burenduidelijk te maken waar het tuinhok dient te staan. Oudere mannetjes hebben letterlijk meer noten op hun zang: hun liedjes hebben de helft meer variatie dan die van jonge mannetjes. Ze komen daardoor gemakkelijker aan een partner. Nachtegalezang is machogedrag.

Mannetjes die (nog) geen partner hebben zingen het meest. Dat nachtegalen veel en tot ver in het broedseizoen zingen wordt in de hand gewerkt doordat een deel van de mannetjes noodgedwongen 'single' blijft. Er zijn minder vrouwtjes dan mannetjes en bovendien hebben sommige mannetjes meerdere partners.

Gauw weer terug naar Afrika

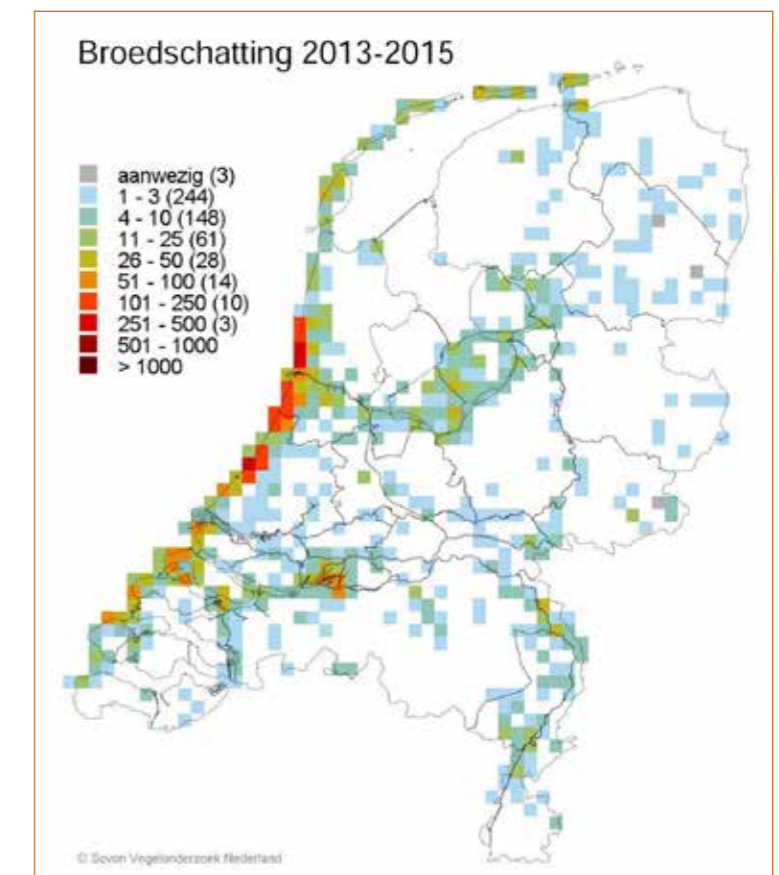
Nachtegalen zijn maar een maand of vier in ons land. In die tijd kunnen ze een keer broeden. Het nestje maken

ze op de grond, verborgen tussen de dichte ondergroei van een struik. Meestal vliegen er een of twee jongen uit. De ouders verzorgen ze na het verlaten van het nest nog een week of twee. Daarna staan ze op eigen pootjes en gaat iedereen zijn eigen gang, op weg naar de overwinteringsgebieden in Midden-Afrika. Daar leven ze elk jaar acht maanden in struik- en bosrijke streken ten zuiden van de Sahel. Net als de meeste zangvogels worden nachtegalen niet erg oud: gemiddeld iets minder dan vier jaar. De oudst bekende nachtegaal was acht jaar en vier maanden.

Echte duinvogel

De nachtegaal heeft enorm geprofiteerd van het dichtgroeien van het open duin met struiken in de afgelopen veertig, vijftig jaar. Slecht voor de tapuit, maar goed voor de nachtegaal. Ten opzichte van de jaren zestig zijn de aantallen in een aantal Hollandse duingebieden met een factor vijf toe-

Verspreiding en dichtheid van de nachtegaal als broedvogel in de jaren 2013-2015. Op het kaartje is goed te zien dat het een echte duinvogel is. Vooral de struweelrijke duinen tussen Bergen en Den Haag vormen met duizenden broedparen een waar bolwerk. Bron: SOVON

Duindoornstruweel is goed
broedbiotoop voor nachtegalen.
Foto: Joop Mourik

genomen. Hier behoren nachtegale
al jaren tot de meest algemene broed-
vogels. In andere delen van Nederland
is de nachtegaal tegenwoordig schaars
en in de meeste streken bovendien
fors afgenomen als gevolg van ver-
droging en verdwijnen van vochtige
loofbosjes en houtwallen. Vanwege
de afname elders in het land is hij in
2004 op de Rode Lijst gezet. Van alle
Nederlandse nachtegale - ongeveer
7.000 paar - broedt nu meer dan twee-
derde in de duinen. Het is dus een

typische duinvogel geworden. Best
iets om trots op te zijn, maar ideaal is
het niet. Om de 'echte', open duinen
terug te brengen worden regelmatig
grote projecten uitgevoerd waarbij
veel struiken worden weggehaald. De
nachttegaal moet dan wel een veertje
laten. Maar er blijft meer dan genoeg
struweel over voor een gezonde nach-
tegalenpopulatie in de duinen. •

[Kees Vertegaal is zelfstandig
ecologisch adviseur](#)

Verscholen in dichte struiken en
ondergroei, liefst van brandnetels,
voelt de nachtegaal zich prima op zijn
gemak. Foto: René van Rossum

Serenades en burenruzie

In mei en juni worden tijdens zwoele zomernachten excursies georganiseerd om de rijk geschakeerde zang van de nachtegaal te beluisteren. Dat heeft iets romantisch. Maar vogelaars die broedvogels inventariseren door 's ochtends vroeg zangplekken te noteren snappen dat niet helemaal. De nachtegaal zingt dan ook prima, beter dan 's nachts. Toch is er een groot verschil tussen ochtend en nacht. Nachtegaalvrouwtjes werden door onderzoekers uitgerust met zendertjes. Daaruit bleek dat zij alleen 's nachts belangstelling hadden voor mannen die dan hun serenades brachten. Dan zingen ongepaarde mannetjes die over een mooi en aantrekkelijk territorium beschikken. Mannen die al onder de pannen doen er dan het zwijgen toe. De ochtend is voor de jongens onder elkaar. Alle nachtegaalmannetjes, met of zonder vrouwtje, zingen dan om de concurrentie duidelijk te maken waar de grenzen van hun territorium zijn. De vrouwtjes bemoeien zich daar niet mee.

Nachttegaal zingt
de gehele nacht door.
Foto: René van Rossum